

STUDIA GDAŃSKIE

TOM XXXVIII

ANDRZEJ T. KUBANOWSKI

Wydział Teologiczny
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Toruń

Pytanie o status chrystianologii św. Pawła – quaestiones selectae

Streszczenie: Niniejszy artykuł prezentuje cztery koncepcje rozumienia terminu „chrystianologia”. Jest on próbą odpowiedzi na pytanie, co to właściwie jest. Pierwsza z opisywanych koncepcji, autorstwa Emmanuela L. Rehfelda rozważa „chrystianologię” jako jeden z głównych nurtów występujących w antropologicznej refleksji prowadzonej na kartach pism Pawłowych. Kolejna koncepcja sformułowana przez o. Romana S. Zdziarstkę „chrystianologią” nazywa naukę o chrześcijaństwie pozostającym w ontycznej relacji z Trójcą Przenajświętszą. Celem owej nowej dyscypliny teologicznej jest poszukiwanie podstaw tożsamości chrześcijańskiej. Trzecia koncepcja, ks. prof. Mirosława Mroza w „chrystianologii” dostrzega teologię moralną, która jest ukierunkowana na proces stawiania się „Chrystusowym”. Ks. Mróz sugeruje również, iż ta perspektywa jest właściwa myśli teologicznomoralnej Tomasza z Akwinu. Autorem ostatniej koncepcji jest o. Wacław Hryniewicz. Rozpatruje on „chrystianologię” jako specyficzne podejście w refleksji teologicznej, poszukującej paschalnego wymiaru w egzystencji i duchowości chrześcijańskiej. Według niego „paschalna chrystianologia” może zostać wykorzystana w rozwiązywaniu współczesnych problemów egzystencjalnych. Artykuł zakończony jest kilkoma wnioskami, które mogą posłużyć jako przyczynek do dalszej refleksji.

Słowa kluczowe: antropologia teologiczna; bycie chrześcijaninem; chrystianologia; Paweł Apostoł; teologia moralna.

Wprowadzenie

Wbrew niektórym opiniom teologia nie jest dziedziną „skostniałą”, lecz nauką, która nieustannie się rozwija. Wynika to przede wszystkim z dwóch rzeczy. Po pierwsze, objawienie Boże, na którym winna opierać się cała teologia jest rzeczywistością niewyczerpanej treści. Dlatego też można ją nieustannie i na nowo odkrywać. Po drugie, *realitas ecclesiae* jest w swojej istocie niezmienna, lecz istnieje w zmieniającym się świecie. Stąd musi wciąż pogłębiać teologiczną hermeneutykę, aby prowadzić dialog z owym światem oraz z tymi, którzy w niej się znajdują. W literaturze teologicznej spotyka się więc nie tylko nowe interpretacje, czy syntezy, ale także nowe prądy, kierunki, a nawet dyscypliny. Jedną z takich „nowości”

z zakresu teologii biblijnej jest wspomniana w tytule „chryistianologia”. Niniejszy artykuł stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, czym ona właściwie jest? Nie da się tego uczynić, jeżeli najpierw nie dokona się pewnej prezentacji oraz porównania z sobą poglądów wybranych autorów, którzy w swoich publikacjach, oprócz użycia samego terminu zawarli jeszcze jego wyjaśnienia o charakterze systematyzującym, metodologicznym lub formalnym. Pytanie o status „chryistianologii” zostanie zatem postawione przed takimi teologami jak Emmanuel L. Rehfeld, o. Wacław Hryniewicz, o. Roman S. Zdziarstek oraz ks. Mirosław Mróz. Szczególnie interesujący jest fakt, że wspomniani autorzy swój opis koncepcji chryistianologicznej konstruują zasadniczo niezależnie od siebie i przez to nadają jej jakby różne oblicza. Będzie to widoczne w toku prowadzonych dalej rozważań.

1. Emmanuel L. Rehfeld – chryistianologia a antropologia

Jako pierwsza zostanie przedstawiona koncepcja chryistianologii, którą formułuje E. Rehfeld w swojej książce pt. „Relationale Ontologie bei Paulus”. Opierając się na wnikliwej analizie treści Listów Pawłowych ten niemiecki teolog sugeruje, iż wykład antropologiczny jaki przekazuje św. Paweł Apostoł ma podwójny charakter. Ów podwójny charakter lub dwuwarstwowość refleksji antropologicznej wynika nie tyle z egzegetycznego dyskursu nad treścią listów, ale z odkrycia w niej swobodnego doświadczenia ontycznego samego autora oraz adresatów¹. Bazując na tych przesłankach E. Rehfeld formułuje tezę o istnieniu dwóch antropologii w ramach przekazu *Corpus Paulinum*. Jedną z nich określa jako chryistianologię. Protestantcki teolog wyjaśnia, iż użycie tak specyficznego terminu ma swoje uzasadnienie w samej konstrukcji antropologicznej. Jej istota bowiem jest osadzona na ontycznej relacji człowieka i Chrystusa, której zaistnienie powoduje nastanie zupełnie nowego stanu ontycznego – nowej antropologii. W tej perspektywie przestrzeń ontycznego doświadczenia relacyjności skierowanej ku Chrystusowi staje się ekskluzywną przestrzenią doświadczeń egzystencji chrześcijańskiej, które dotyczą wszystkich elementów antropologicznej kompozycji człowieka, w tym jego duchowości, psychiki, a nawet fizyczności. Etymologiczne podobieństwo między „chrystologią” a „chryistianologią” jest nieprzypadkowe, ponieważ człowiek w Chrystusie – chrześcijanin sam staje się Chrystusem (Rz 6). Rehfeldowi bynajmniej nie chodzi o unię hipostatyczną człowieka i Chrystusa, ile raczej o unię pneumatyczną (*pneumatischen Union*) lub tzw. chrystologię wcielenia (*Inkorporationschristologie*), które stanowiłby zasadę relacji *conformitas Christi*². Przedstawia także interesującą obserwację, że sam Apostoł Narodów w tych fragmentach listów, z których można by wyodrębnić

¹ Por. E. Rehfeld, *Relationale Ontologie bei Paulus. Die ontische Wirksamkeit der Christusbezogenheit im Denken des Heidenapostels*, Tübingen 2012, s. 119.

² Tamże, s. 121-123; zob. też A. Kubanowski, *Conformitas Christi – Ku chryistianologii jako nauce o byciu chrześcijaninem*, „Teologia i Człowiek” 28/4 (2014), s. 66; *Chryistianologia moralna – nowe ujęcie nauki o moralności chrześcijańskiej według św. Tomasza z Akwinu*, „Ateneum Kapłańskie” 166/2 (2016), s. 341-342.

pewne pytania antropologiczne, odpowiada na nie ograniczając się do perspektywy chrześcijańskiej - chrystianologii, albo pozostającej z nią w kontraście perspektywy niechrześcijańskiej - hamartologii. Hamartologia jest drugą, rzadziej pojawiającą się w Listach Pawłowych antropologią. Jej przedmiot stanowi nie tyle grzech, co sam grzesznik – niechrześcijanin. Według tego teologa pomiędzy chrystianologią a hamartologią nie występuje wzajemna relacja treściowa, ponieważ nawet sam przedmiot refleksji antropologicznej jest odmienny. Nie jest nim bowiem jakiś „ogólny” człowiek, który w swojej strukturze antropologicznej istniałby zarówno w rzeczywistości chrześcijańskiej, jak i niechrześcijańskiej, lecz odpowiednio dla chrystianologii – człowiek w Chrystusie (chrześcijanin), dla hamartologii – człowiek w grzechu (grzesznik)³.

Stąd też można podsumować, że w obserwacji Rehfelda chrystianologia jawi się jako nauka antropologiczna prowadząca refleksję według metod właściwych antropologii teologicznej, której przedmiotem zainteresowania jest człowiek w Chrystusie – chrześcijanin oraz jego *conditio humana* rozważana w perspektywie treści Listów Pawłowych⁴.

2. O. Roman Zdziarszek – chrystianologia ontyczna

Te same kwestie dotyczące chrystianologii, które E. Rehfeld w zasadzie tylko sygnalizuje już dwadzieścia lat wcześniej rozwijał o. Roman S. Zdziarszek OP w swojej dysertacji doktorskiej zatytułowanej: „Chrystianologia Świętego Pawła”. Bazując na orędziu Pism Pawłowych zauważa, iż wszelkie tematy antropologiczne związane z człowiekiem są przez Apostoła Narodów poruszane przy zastosowaniu pewnej kategorii jakości ontycznej. Mianowicie, obiektem zainteresowania św. Pawła nie jest jakiś ogólny, conceptualny byt ludzki właściwy filozofii greckiej, ale człowiek, którego status ontyczny można nazwać nowością stworzenia (*καὶνὴ κτίσις*), byciem-w-Chrystusie, byciem chrześcijaninem (*Χριστιανός*), byciem zbawionym itd. Kategoria przeciwna, czyli niechrześcijanin (stary człowiek, żyjący w świecie, nieochrzczony) w nauczaniu apostolskim pojawia się nieczęsto i zazwyczaj na zasadzie kontrastu ma wzmacniać przekaz dotyczący absolutnej nowości ontycznego statusu chrześcijanina – nowego człowieka w Chrystusie. Dlatego też mówienie stricte o antropologii Pawłowej o. Zdziarszek uważa za nie do końca zasadną interpretację⁵. Właściwszym podejściem jest bowiem wskazanie na elementy pochodzące przede wszystkim z antropologii hebrajskiej, które Apostoł Narodów

³ Por. E. Rehfeld, *dz. cyt.*, s. 120-124.

⁴ Por. A. Kubanowski, *Nam frater est, et quantum ad generationem gratiae... - Analiza chrystianologiczna Listu do Filemona w świetle Super Epistolam B. Pauli ad Philemonem lectura św. Tomasza z Akwinu*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8/1 (2015), s. 82.

⁵ Por. R. Zdziarszek, *Chrystianologia Świętego Pawła, Aspekt ontyczny*, t. 1, Kraków 1989, s. 33-34; zob. tenże „Żyjący-w-Chrystusie” jako jedno z określeń człowieka ochrzczonego w Pawłowej wizji chrześcijanina, w: *Agnus et sponsa, Prace ofiarowane o. prof. Augustynowi Jankowskiemu OSB*, red. T. Dąbek – T. Jelonek, Kraków 1993, s. 315.

wprowadza także do swojego nauczania⁶. Samą jednak koncepcję antropologiczną św. Pawła należałoby określić mianem chrystianologii. „Otóż «chrystianologia» (Χριστιανός- chrześcijanin; λόγος- nauka) to nauka o chrześcijaninie oparta na objawieniu Bożym, ujmująca go w relacji do Boga Ojca, Jezusa Chrystusa i Ducha Świętego”⁷. W tej definicji należy zwrócić uwagę na trzy elementy: przedmiot, metodę oraz cel. O ile wcześniej został już wspomniany przedmiot chrystianologii, którym jest chrześcijanin – człowiek zbawiony, o tyle dwa pozostałe elementy formalne nie były jeszcze omawiane. Potrzeba również odnieść się krótko do kategorii relacji. Stanowi ona wszakże znaczący rys apostolskiej chrystianologii. Chrześcijanin jest w niej postrzegany jako „istność relacyjna”, która zarówno w swoim wymiarze ontycznym, jak i moralnym odnosi się do Osób Trójcy Świętej⁸. Właśnie na ten charakter relacyjny wskazują wyrażenia przyimkowe, które znajdują się w treści Listów Pawłowych. Należą do nim m.in. ἐν Χριστῷ, οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διὰ Χριστόν, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐν αὐτῷ, ἐξ αὐτοῦ, ἐν πνεύματι, ζῆ τῷ Θεῷ, εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθητε, Χριστόν ἐνεδύσασθε, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ itd. (Ef 1,4; 1,11; 2 Tm 2,9; 1 Kor 1,30; 1,9; Ga 1,6; Flp 1,6; Kol 1,12; Rz 5,5; 8,15 ...)⁹. Te przyimkowe wyrażenia wraz terminami o charakterze ontycznym i egzystencjalnym (np. będący-w-Chrystusie; żyjący-w-Chrystusie; wybrany-przez-Boga; umiłowany-przez-Boga; będący-w-Duchu itp.) tworzą swoiste formuły określające chrześcijan, w których zawarta jest zasadnicza treść chrystianologicznego przekazu¹⁰. Aby ją wydobyć o. Zdzisław postępuje się złożoną metodą historyczno-literacką oraz teologiczną adaptacją i aktualizacją interpretowanych tekstów. Właśnie metoda złożonej interpretacji, która

⁶ Jest to przede wszystkim traktowanie człowieka jako całości egzystencjalnej pozostającej w nieustającej relacji do Boga Stworzyciela. Nie jest to zaś wizja greckiej filozofii (szczególnie platoizmu), która w człowieku upatruje złączenie duszy i ciała jako pewnych elementów niespójnych, a nawet przeciwnych. Św. Paweł za innymi autorami biblijnymi wyróżnia w strukturze bytu ludzkiego zarówno ciało (hbr. *bāšār*), duszę (*nefeš*) oraz ducha (*rûach*), ale zawsze stanowią one dla niego jedność osobową przenikniętą duchem i związaną szczególną relacją z Bogiem. Por. S. Ormanty, *Człowiek jako istota osobowa w świetle antropologii biblijnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 57/1 (2004) s. 35-37; A. Smurzyńska, *Dusza-umysł-ciało. Rozważania nad triadyczną antropologią*, „Racionalia” 2 (2012), s. 187; R. Zdzisław, *Chrystianologia*, s. 49 i 57.

⁷ R. Zdzisław, *Chrystianologia*, s. 35.

⁸ Relacja to *ordo unius ad aliud*. Przyporządkowując więc chrystianologiczną relację chrześcijanin – Bóg do tej definicji można wskazać, iż jej podmiotem (*subiectum*) jest chrześcijanin, kresem (terminus) są poszczególne Osoby Trójcy Przenajświętszej, natomiast podstawą (*fundamentum*) fakt istnienia Boskich Osób. Należy nadmienić, że określenia „podmiot” i „kres” nie są zamienne z określeniami „przyczyna” i „skutek”, gdyż „podmiot” relacji nie stwarza jej „kresu”, a tylko nawiązuje z nim więź. Chrystianologia relacje chrześcijanin – Bóg rozpatruje w kontekście relacji dziecko – ojciec lub stworzenie – Stwórca. Dlatego też rodzaj owej relacji w ramach filozofii realistycznej można określić mianem transcendentalnej i istnieniowo-osobowej. Por. G. Dogiel, *Metafizyka*, Kraków 1992, s. 127-128; M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Warszawa 2008, s. 60-63; R. Zdzisław, *Chrystianologia*, s. 36-37.

⁹ Por. A. Kubanowski, *Conformitas Christi*, s. 68-73; *Nam frater est*, s. 83.

¹⁰ Zob. A. Gieniusz, *Chrześcijańskie korzenie egzystencji według Świętego Pawła*, w: *Agnus et sponsa, Prace ofiarowane o. prof. Augustynowi Jankowskiemu OSB*, red. T. Dąbek – T. Jelonek, Kraków 1993, s. 87-101.

bazuje na właściwej hermeneutyce biblijnej, a także wnikliwej refleksji teologicznej nawiązującej do spuścizny dawnych, jak i współczesnych rozważań może zostać uznana za metodę stosowną dla chrystianologii jako dyscypliny naukowej¹¹.

Kończąc prezentację chrystianologicznej koncepcji sformułowaną przez tego dominikańskiego teologa trzeba wspomnieć jeszcze cel samej dyscypliny. Celem chrystianologii jest poszukiwanie „podstaw tożsamości chrześcijańskiej, tego co można by nazwać jako *esse christianum*, czyli tej cechy, która umożliwia określenie chrześcijanina oraz która wyodrębnia go spośród innych wierzących w Boga i wchodzących z Nim w osobową relację, nie będących jednak chrześcijanami”¹².

3. Ks. Mirosław Mróz – chrystianologia moralna

Ontyczny aspekt chrystianologii stanowi fundament, na którym powinna zostać ukonstytuowana refleksja moralna. Wspomina o tym sam o. Zdzisław, jednak nie kontynuuje on swoich rozważań właśnie w tym kierunku. Powstała w ten sposób luka w koncepcji chrystianologicznej stara się wypełnić ks. Mirosław Mróz. W swoich publikacjach przedstawia on bowiem zarysy chrystianologii moralnej. Warto zwrócić uwagę, iż owa koncepcja jest przez niego oparta o teologicznomoralny wykład św. Tomasza z Akwinu. Jest to wynikiem odkrycia biblijnego rysu teologii Akwinaty, w którego kształtowaniu się poczesne miejsce zajęło nauczanie św. Pawła Apostoła. Przypomina o tym m.in. o. Servais Th. Pinckaers OP dowodząc, iż *parenesis* Pawłowa stanowiła jedną z najważniejszych inspiracji dla Doktora Anielskiego, co udaje się dostrzec szczególnie w jego komentarzach do *Corpus Paulinum*, a także licznych cytatach w *Summa Theologiae*¹³. Kierując się spostrzeżeniami o. Zdzisława i o. Pinckaersa ks. Mróz próbuje dokonać swoistej „chrystianologicznej rewizji” teologicznomoralnej myśli Tomasza z Akwinu¹⁴.

Jest rzeczą oczywistą, że *Doctor angelicus* w żadnym ze swoich dzieł nie używa terminu „chrystianologia”, ani też nie poddaje go zdefiniowaniu. Natomiast pewne ślady takiej chrystianologicznej refleksji ks. Mróz dostrzega w Tomaszowym koncepcie *conformitas Christi*. Jest on zasadą interpretacji teologicznomoralnej myśli Akwinaty, w której człowiek zostaje formowany na wzór Chrystusa, gdy otwiera się na przyjęcie samej istoty naśladowania. Naśladowanie Chrystusa nie jest tylko zewnętrznym odtwarzaniem pewnych postaw, ale wchodzeniem w najgłębsze znaczenie dwóch egzemplaryzmów¹⁵. „Chrześcijanin pozostając w ontycznej relacji z Chry-

¹¹ Por. R. Zdzisław, *Chrystianologia*, s. 46.

¹² Tamże, s. 30; zob. też W. Cichosz – J. Lisica, *Przyczynek do chrystianologii moralnej św. Pawła w świetle Listu do Rzymian 1-8*, „Studia Pelplińskie” 1 (2013), s. 32.

¹³ Zob. S. Pinckaers, *Życie duchowe chrześcijanina według św. Pawła i św. Tomasza z Akwinu*, tł. A. Fabiś, Poznań 1998, s. 38-46.

¹⁴ Por. M. Mróz, *Nova vita in Christo. Elementy chrystianologii moralnej św. Tomasza z Akwinu w świetle Wykładu Listu do Kolosan*, w: Tomasz z Akwinu, *Wykład Listu do Kolosan, Super Epistolam B. Pauli ad Colossenses lectura*, red. P. Roszak, Toruń 2012, s. 321-322.

¹⁵ Tenże, „By nie zniweczyć chrystusowego krzyża” (1 Kor 1,17). *Zrozumienie misterium męki i śmierci Jezusa w świetle niektórych elementów chrystianologii moralnej św. Tomasz z Akwinu*,

stusem (egzemplaryzm ontyczny), kształtuje siebie przez upodobnienie do «obrazu Chrystusa» (egzemplaryzm moralny) mocą łaski i cnót teologicznych¹⁶. Zrozumienie owej perspektywy polega na odkrywaniu Chrystusowego człowieczeństwa jako „mojej” rzeczywistości bycia chrześcijaninem, czyli bycia Chrystusem. Św. Tomasz wyraża to w *S.Th.*, II-II, q. 124, a. 5, ad 1¹⁷. Na tej kanwie ksiądz profesor formułuje definicję chrystianologii moralnej, według której jest ona nauką kształtującą się na styku antropologii i chrystologii, podejmującą refleksję „o człowieku ukształtowanym według zasady chrystycznej, gdzie «obraz i podobieństwo» spotyka się ze swoim wzorem – człowieczeństwem ukrzyżowanym, zmartwychwstałym i chwalebny¹⁸”. W związku z tym chrystianologiczny wykład moralności chrześcijańskiej wychodzi od misterium chrześcijańskiego chrztu, a następnie rozwija się na drodze doświadczenia łaski Ducha Świętego objawiającej się w cnotach i darach Chrystusowych¹⁹.

4. O. Wacław Hryniewicz – chrystianologia paschalna

Ostatnią z koncepcji przedstawianych w niniejszym opracowaniu jest koncepcja chrystianologii według o. W. Hryniewicza OMI. W porównaniu z poprzednimi należy podkreślić, iż bazując na odmiennych argumentach zdaje się być zasadniczo odmienna od pozostałych. Ojciec profesor wychodzi bowiem od analizy duchowych wyzwań współczesności, jakie zostają postawione przed człowiekiem, którego nieustanny pęd do osiągania kolejnych sukcesów staje się wręcz duchową chorobą²⁰. Jedynym lekarstwem na nią jest wejście w rzeczywistość duchowości paschalnej. W tej perspektywie chrystianologia zostaje określona jako sposób systematycznej refleksji nad fundamentami chrześcijańskiego życia i duchowości, który polega na poszukiwaniu paschalnych źródeł dla zagadnień antropologicznych i egzysten-

„Teologia i Człowiek” 11 (2008), s. 101-102; zob. też F. Greniuk, *Katolicka teologia moralna w poszukiwaniu własnej tożsamości*, Lublin 1993, s. 192: „Naśladowanie bowiem jest dążeniem do odtworzenia w sobie obrazu osobowego Chrystusa, jest wejściem świadomym i stałym w Jego zbawcze dzieło miłości (Ef 5,1)”.

¹⁶ M. Mróz, *Nauka św. Tomasza na kanwie adhortacji Evangelii Gaudium*, Wykład wygłoszony z okazji liturgicznego wspomnienia Świętego Tomasza z Akwinu w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie, Pelplin 28.01.2014, cyt. za: A. Kubanowski, *Conformitas Christi*, s. 76.

¹⁷ Tenże, *Nova vita in Christo*, s. 323-324; zob. też A. Kubanowski, *Chrystianologia moralna*, s. 334-337.

¹⁸ M. Mróz, *Znaczenie obrzędów wyjaśniających Chrztu w świetle nauki św. Tomasza z Akwinu o byciu chrześcijaninem*, w: *Chrzest w życiu i misji Kościoła (V). Liturgia Chrztu Świętego*, red. I. Chłopkowska, Warszawa-Siedlce 2010, s. 64.

¹⁹ Tenże, *By nie zniweczyć*, s. 102-103; zob. też W. Cichosz – J. Lisica, dz. cyt., s. 47.

²⁰ Por. W. Hryniewicz, *The Challenge of Our Hope: Christian Faith in Dialogue*, Washington D.C. 2007, s. 123-124: Do wyzwań tych należy zaliczyć niezdolność do zaakceptowania uczucia samotności i pustki wewnętrznej; życie pozbawione pozytywnego ukierunkowania, przez co człowiek popada w stany zubożenia i depresji; wykluczenie pytań metafizycznych; presja nieustannego przekraczania granic własnych możliwości.

cialnych²¹. Według o. Hryniewicza paschalny charakter „chrześcijańskości” opiera się na trzech wymiarach: wymiarze zbawczym, wymiarze kenotycznym i wymiarze rezurekcyjnym. Zadaniem chrystianologii paschalnej jest namysł, a następnie wskazanie na działania urzeczywistniające owe wymiary w życiu konkretnej osoby. To urzeczywistnienie polega przede wszystkim na przyjęciu postawy miłości paschalnej, czyli stawaniu się prawdziwie Chrystusowym. O. Hryniewicz opisując atrybuty miłości paschalnej kreśli również pewne obszary ludzkiej egzystencji, które powinny zostać objęte chrystianologiczną refleksją. Ma to swoisty wymiar terapeutyczny dla współczesnej duchowości potrzebującej „zmartwychwstania”. W tym aspekcie rolą chrześcijan nie jest „opłakiwanie” świata, lecz inspirowanie go własnym świadectwem do paschalnej przemiany, która przewycięża egoizm, poczucie bezsensu, odosobnienie, smutek oraz najistotniejsze, przywraca człowiekowi właściwy ontycznie status otwartego na dialog i zaistnienie relacji międzysobowych. Paschalna chrystianologia ma także prowadzić do zintegrowania z sobą wiedzy religijno-moralnej reprezentowanej przez intelekt i duchowej mądrości kochającego serca²².

Podsumowanie

Po przedstawieniu powyższych poglądów można orzec, iż „chrystianologia” jest desygнатem zróżnicowanej struktury teologicznej, mającej swoje podstawy bezpośrednio lub pośrednio w treści biblijnej. Tak więc:

1. Dla E. Rehfelda jest wiodącym, jednym z dwóch nurtów antropologicznej treści przekazywanej przez Pawła Apostoła w swoich listach.
2. Dla o. R. Zdziałka OP jest teologiczną nauką o chrześcijaństwie będącym w ontycznej relacji z Trójcą Świętą²³. Korzysta ona ze złożonej metody teologicznej interpretacji, aby odkrywać podstawy tzw. *esse christianum*, czyli tożsamości chrześcijańskiej, o których wiedzę można wykorzystać w rozważaniach teologii moralnej oraz duszpasterstwie²⁴.

²¹ Tamże, s. 123.

²² Tamże, s. 125-134. W przeciwieństwie do pozostałych teologów koncepcja paschalnej chrystianologii o. W. Hryniewicza nie posiada zasadniczo rysu metodologicznie systematyzującego zagadnienie „chrystianologii”. W wybranym tekście porusza natomiast wiele wątków nawiązujących także do innych tematów teologicznych, które ze względu na profil niniejszego artykułu nie zostały tutaj odnotowane. Niemniej jednak warto zapoznać się z nimi, aby poszerzyć perspektywę dla chrystianologicznej interpretacji. Do tematów tych należą m.in.: potrzeba doświadczeń mistycznych w duchowości paschalnej (s. 124); zbawienie jako lek na problemy duchowe i egzystencjalne (s. 125-126); człowiek jako *Homo paschalis* (s. 127-128); paschalna natura miłości - miłość jako *eros* (s. 129-130); podstawy paschalnej przemiany duchowej (s. 132-133). Ich wartość zwiększa też spora liczba odwołań do konkretnych fragmentów Ewangelii, wypowiedzi ojców i pisarzy Kościoła, takich jak np. Izaak Syryjczyk, Klemens Aleksandryjski, Augustyn z Hippony, prawosławnych teologów, a nawet przykładów z literatury pięknej – „Zbrodnia i kara” Dostojewskiego.

²³ A. Kubanowski, *Conformitas Christi*, s. 80.

²⁴ Dwa cele praktyczne chrystianologii w aspekcie ontycznym, zob. R. Zdziałek, *Chrystianologia*, s. 30-31.

3. Dla ks. M. Mroza jest nauką teologicznomoralną o byciu chrześcijaninem, w której główne zainteresowanie zostaje skierowane na proces upodobniania się człowieka ochrzczonego do Chrystusa, gdzie Chrystusowe misteria – wcielenie, męka i zmartwychwstanie są przestrzenią wypełniania się synowskiego wybrania chrześcijanina²⁵. Chrystianologia stanowi także adekwatną perspektywę do rozpatrywania moralnego wykładu św. Tomasza z Akwinu.
4. Dla o. W. Hryniewicza OMI jest sposobem teologicznej refleksji, który u źródeł chrześcijańskiej egzystencji oraz chrześcijańskiej duchowości poszukuje ich paschalnego wymiaru, stanowiącego jedną z podstaw do rozwiązywania problemów egzystencjalnych współczesnych ludzi.

Pytanie o status epistemologiczny „chrystianologii” zostaje nadal pytaniem otwartym. Można ją bowiem traktować zarówno jako nową metodę opowiadania o teologicznej antropologii zawartej w pismach Pawłowych, jak i formalną dyscyplinę teologiczną, która posiada własną specyfikę metodologiczną oraz elementy decydujące o jej naukowości²⁶. Niemniej jednak chrystianologiczna struktura, wraz z odniesieniami do innych dyscyplin, jak antropologia teologiczna, teologia biblijna, egzegeza i teologia moralna, nie jest jeszcze wystarczająco opracowana. Jej źródła teologiczne (*loci theologici*) nie są również dokładnie sprecyzowane, gdyż powyżsi autorzy odwołują się zarazem bezpośrednio do treści Nowego Testamentu, jak też do interpretacji ojców i pisarzy wczesnego Kościoła (Hryniewicz) lub Tomasza z Akwinu (Mróz). Czy „chrystianologia” jest przynależna wyłącznie Pawłowej paraklezie²⁷, czy może też jest konceptem właściwym całemu Nowemu Testamentowi? Te nieścisłości i pytania niech stanowią przyczynek do dalszych badań i refleksji nad ową „chrystianologią”, która już po wstępnym rozeznaniu jawi się jako interesujący i praktyczny namysł nad istotą bycia chrześcijaninem.

²⁵ Por. M. Mróz, *Znaczenie obrzędów*, s. 64-65.

²⁶ Zob. J. Nagórny, *Teologia moralna – wokół odnowy po Soborze Watykańskim II*, red. K. Jeżyna – J. Gocko, Lublin 2014, s. 92.

²⁷ Zob. J. Gnilka, *Paweł z Tarsu: Apostoł i świadek*, tł. W. Szymona, Kraków 2001, s. 225: „Parakleza, czyli upominanie, obejmuje wiele form ludzkiej, słownej wymiany: od pocieszenia, zachęcenia i przekonania, aż po napominanie”.

Literatura

- Cichosz, W. – Lisica, J., *Przyczynek do chrystianologii moralnej św. Pawła w świetle Listu do Rzymian 1-8*, „Studia Pelplińskie” 1 (2013), s. 31-48.
- Dogiel, G., *Metafizyka*, Kraków 1992, ss. 171.
- Gieniusz, A., *Chrześcijańskie korzenie chrześcijańskiej egzystencji według Świętego Pawła*, w: *Aguns et sponsa, Prace ofiarowane o. prof. Augustynowi Jankowskiemu OSB*, red. T. Dąbek – T. Jelonek, Kraków 1993, s. 87-101.
- Gnilka, J., *Paweł z Tarsu: Apostoł i świadek*, tł. W. Szymona, Kraków 2001, ss. 467.
- Gogacz, M., *Elementarz metafizyki*, Warszawa 2008, ss. 187.
- Greniuk, F., *Katolicka teologia moralna w poszukiwaniu własnej tożsamości*, Lublin 1993, ss. 220.
- Hryniewicz, W., *The Challenge of our Hope: Christian Faith in Dialogue*, Washington D.C. 2007, ss. 316.
- Kubanowski, A.T., *Chrystianologia moralna – nowe ujęcie nauki o moralności chrześcijańskiej według św. Tomasza z Akwinu*, „Ateneum Kapłańskie” 166/2 (2016), s. 334-343.
- Kubanowski, A.T., *Conformitas Christi – Ku chrystianologii jako nauce o byciu chrześcijaninem*, „Teologia i Człowiek” 28/4 (2014), s. 65-81.
- Kubanowski, A.T., *Nam frater est, et quantum ad generationem gratiae...- Analiza chrystianologiczna Listu do Filemona w świetle Super Epistolam B. Pauli ad Philemonem lectura św. Tomasza z Akwinu*, „Biblica et Patristica Thoruniensia” 8/1 (2015), s. 81-97.
- Mróz, M., „By nie zniweczyć Chrystusowego krzyża” (1 Kor 1,17), *Zrozumienie misterium męki i śmierci Jezusa w świetle niektórych elementów chrystianologii moralnej św. Tomasza z Akwinu*, „Teologia i Człowiek” 11 (2008), s. 101-124.
- Mróz, M., *Nauka św. Tomasza na kanwie adhortacji Evangelii gaudium*, Wykład wygłoszony z okazji liturgicznego wspomnienia Świętego Tomasza z Akwinu w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie, Pelplin 28.01.2014.
- Mróz, M., *Nova vita in Christo. Elementy chrystianologii moralnej św. Tomasza z Akwinu w świetle Wykładu Listu do Kolosan*, w: *Tomasz z Akwinu, Wykład Listu do Kolosan, Super Epistolam B. Pauli ad Colossenses lectura*, red. P. Roszak, Toruń 2012, s. 321-356.
- Mróz, M., *Znaczenie obrzędów wyjaśniających Chrztu w świetle nauki św. Tomasza z Akwinu o byciu chrześcijaninem*, w: *Chrzest w życiu i misji Kościoła (V). Liturgia Chrztu Świętego*, red. I. Chłopkowska, Warszawa-Siedlce 2010, s. 61-111.
- Nagórny, J., *Teologia moralna – wokół odnowy po Soborze Watykańskim II*, red. K. Jeżyna – J. Gocko, Lublin 2014, ss. 430.
- Ormanty, S., *Człowiek jako istota osobowa w świetle antropologii biblijnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 57/1 (2004), s. 35-43.
- Pinckaers, S.Th., *Życie duchowe chrześcijanina według św. Pawła i św. Tomasza z Akwinu*, tł. A. Fabiś, Poznań 1998, ss. 336.
- Rehfeld, E.L., *Relationale Ontologie bei Paulus. Die ontische Wirksamkeit der Christisbezogenheit im Denken des Heidenapostels*, Tübingen 2012, ss. 518(14).
- Smurzyńska, A., *Dusza-umysł-ciało. Rozważania nad triadyczną antropologią*, „Racjonalia” 2 (2012), s. 182-192.
- Zdziarstek, R.S., „Żyjący-w-Chrystusie” jako jedno z określeń człowieka ochrzczonego w Pawłowej wizji chrześcijanina, w: *Aguns et sponsa, Prace ofiarowane o. prof. Augustynowi Jankowskiemu OSB*, red. T. Dąbek – T. Jelonek, Kraków 1993, s. 315-322.
- Zdziarstek, R.S., *Chrystianologia Świętego Pawła, Aspekt ontyczny*, t. 1, Kraków 1989, ss. 270.

The Question about State of St. Paul's Christianology – Quaestiones Selectae

Summary: The paper presents four conceptions of understanding the term – “christianology”. It try to answer, what does it really mean. The first author – Emmanuel L. Rehfeld considers “christianology” as a mainstream of anthropological contents in the St. Paul’s teaching. The second author describes “christianology” as a theological study of Christian, which is in the ontic relation to Holy Trinity. In his christianological conception Zdziarstek uses the complex theological method, which the aim is finding the foundations of Christians identity (*esse christianum*). The next author – M. Mróz considers “christianology” as a moral theology. This conception is directed to the Christian being as a process of *conformitas Christi*. Also fr. Mróz suggests to use the christianological methods for examination on Thomas Aquinas’s moral thought. The last author – W. Hryniewicz deems “christianology” as an approach of theological reflection, which searches the Passover’s dimension in the sources of Christian existence and Christian spirituality. “The Paschal christianology” can be solution for the existential problems of contemporary people. The conclusions’ section contains a few issues for the further considerations.

Keywords: Christian being; christianology; moral theology; Paul the Apostle; theological anthropology